

MARTHA GRAHAM'S ARTIST PROFILE UMELECKÝ PROFIL MARTHY GRAHAM

Mgr. art. Zuzana Hubinská, PhD.

Katedra hudby, Pedagogická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Slovensko

ABSTRACT

Martha Graham was an American dancer, choreographer and pedagogue who still represents one of the significant symbols of modern dance at the turn of 19th and 20th centuries. From the choreographic activity, thanks to which she found new movement possibilities of her body, the progressive movement system has gradually stabilized. Martha Graham's dance technique still serves as a basic pillar in the education of a professional dancer. In the following article, we describe the most significant life events that affect her choreographic work and led to the creation of a specific dance technique.

Key words: Martha Graham, choreography, dance technique, modern dance

ABSTRAKT

Martha Graham bola americká tanečnica, choreografka a pedagogička, ktorá dodnes predstavuje jeden z významných symbolov moderného tanca na prelome 19. a 20. storočia. Z choreografickej činnosti, vďaka ktorej nachádzala nové pohybové možnosti svojho tela, sa postupne ustálil pokrokový pohybový systém. Tanečná technika Marthy Graham aj v súčasnosti slúži ako základný pilier pri výchove profesionálneho tanečníka. V nasledujúcom príspevku popisujeme najvýraznejšie životné udalosti, ktoré ju ovplyvnili v choreografickej tvorbe a viedli k vytvoreniu špecifickej tanečnej techniky.

Kľúčové slová: Martha Graham, choreografia, tanečná technika, moderný tanec

ÚVOD

Martha Graham sa narodila 11. 5. 1894 v Allegheny (Pensylvánia). Vyrastala v konzervatívnej presbyteriánskej rodine spolu s dvoma mladšími sestrami. Jej otec bol psychiater, ktorý sa venoval analýze svojich pacientov na základe ich správania a vyjadrovania sa (Terry, online). Vedel odhadnúť keď mu niekto klamal, a preto svoju rodinu viedol k tomu, aby boli vždy úprimní. Tieto poznatky Grahamovú naučili konať bez pretváranky, čo následne ovplyvnilo aj jej tvorivú osobnosť. V roku 1908 sa s rodinou

prešahovali do Kalifornie. Rozdiel medzi uzavretým a prísnyim prostredím Pensylvánie so slobodným, až pohanským životom v Kalifornii na ňu hlboko zapôsobil. Vďaka tomu neskôr nabrala odvalu hľadať aj iný spôsob života, ako jej vopred určili rodičia. Ďalším impulzom k zmene bola návšteva tanečného predstavenia Ruth St. Denisovej v Los Angeles, na ktoré ju zobral práve jej otec. Po tomto zážitku začala mať o svojej budúcnosti novú, jasnejšiu predstavu (Biography.com Editors 2014, online). V roku 1913 sa zapísala na Cumnock School v Los Angeles, kde študovala hru na klavíri a kompozíciu, hlasovú výchovu, sebvýjadrenie – self-expression na hodinách tanečného a dramatického umenia. Zoznámila sa s divadlom Gordona Craiga¹ a naučila sa používať svetelnú techniku ako scénotvorný prvok. Po strednej škole sa v roku 1916 zapísala na novootvorenú tanečnú školu Denishawn.² Prvú veľkú príležitosť ako tanečnica získala štyri roky po svojom nástupe do školy, titulnou rolou v celovečernej dráme *Xochitl* (Martin 1970, s. 154). Spolu so zájazdovou skupinou absolvovali s týmto tancom úspešné turné, no keď mali ísť na turné do Anglicka, Ruth St. Denisová jej úlohu na poslednú chvíľu prebrala. To bolo pre Grahamovú veľkým sklamaním a zároveň podnetom na odchod zo školy. Po ukončení štúdia prijala ponuku od Greenwich Village Follies na Broadwayi (Letenajová 2010, s. 9-10). Martha Graham chápala tanec ako serióznou umeleckú formu určenú k divadelnej komunikácii. Vzhľadom na túto skutočnosť opustila Greenwich Village Follies a odhodlala sa rozvíjať svoju vlastnú, osobitú kariéru. V tomto rozhodnutí ju podporoval aj blízky spolupracovník Lousi Horst, s ktorým sa zoznámila už počas štúdia v Denishawne. Tento významný americký skladateľ, klavirista, korepetítor bol nielen jej mentorom, ale aj blízkym priateľom, ktorý jej pomáhal osamostatniť sa a nájsť vlastný, špecifický pohybový prejav (Sorell 1967, s. 189). Bol jej oporou pri príprave prvého sólového koncertu v roku 1926, ale aj pri práci vo vlastnom štúdiu s ustálenou skupinou tanečníc. Najzásadnejší vplyv mal Louis Horst na formovaní jej vzťahu k hudbe. Nabádal ju, aby počúvala svoje telo a nebola otrokom hudobného podkladu, aby hudbu absorbovala a spracovala tvorivým spôsobom (Jenkins, online). Jej umelecké vyjadrovanie, ako aj pohybový slovník, poznačil tiež obdiv rituálnych tancov domorodcov amerického juhozápadu a Mexika, na základe ktorých potvrdila svoje presvedčenie, že život a tanec sú neodlúčiteľné. Ďalším vplyvom bolo učenie psychológa Carla Junga, od ktorého

¹ Bol anglický herec, scénograf, režisér, dramaturg, teoretik, historik, divadelný pedagóg, tvorca a riaditeľ divadelnej školy, ktorý do všetkých uvedených odborov vniesol citelný osobný impulz a mimoriadny talent.

² The Denishawn School of Dancing and Related Arts vznikla v roku 1915 a jej zakladateľmi boli manželka Ruth St. Denis a Ted Shawn.

prebrala viaceré myšlienky. Najpodstatnejšia časť jej prístupu k pohybu a k tanečníkom vychádzala od jej otca, vďaka ktorému sa naučila, že pohyb nikdy neklame, preto do popredia stavala uvedomenie si seba samého (Ross 1973, s. 9-16).

CHOREOGRAFICKÁ TVORBA

Choreografická činnosť Marthy Graham začala už v roku 1925, kedy ako pedagóg na Eastman School of Dance and Dramatic Action (Rochester) vytvárala choreografie pre svojich študentov. Po svojom prvom sólovom koncerte v roku 1926 sa začala naplno venovať práci vo vlastnom štúdiu v New Yorku (Letenajová 2010, s. 28). Neskôr zo štúdia vznikla profesionálna škola – *Martha Graham Dance School*³. Z tanečníc, ktoré trénovala, sa tie najlepšie stali členkami jej tanečnej skupiny – *Martha Graham Dance Company*. Tanec, podobne ako hovorená dráma, bol pre ňu prostriedkom na skúmanie duchovnej a emocionálnej podstaty človeka (Terry 1998, online). Prvé dielo, vďaka ktorému sa na ňu upriamila pozornosť verejnosti, bola choreografia *Heretic* (1929, hudba Charles de Sivra – Tetus Breton). Tému outsidera (12 tanečníc v čiernom tancovalo unisono proti osamelej žene v bielom) v nej spracovala jednoduchými výrazovými prostriedkami – strohými, ostrými a hranatými pohybmi (Kubicová 1986, s. 7-9). Ďalším reprezentatívnym dielom bolo *Lamentation* (1930, hudba Zoltán Kodály), sólo pre sediacu tanečnicu, odetú v elastickom, tubovitom materiáli. Touto choreografiou podčiarkla filozofiu svojej tvorby, v ktorej je forma pohybu výsledkom vnútornej emócie. Choreografie tohto obdobia boli jednoduché a pravdivé, nemali byť pekné. Návšteva Nového Mexika ju inšpirovala k vytvoreniu *Primitive Mysteries* (1931, hudba Louis Horst). Graham spracovala tému indiánskej kultúry, v ktorej sa stráca hranica medzi náboženstvom, mýtom a každodenným životom (Sorell 1967, s. 195,196). Choreografia *American Provincials* (1934, hudba George Antheil) naznačovala záujem o novú tematiku, konkrétne o americkú históriu. Dielo inšpirované dobývaním amerického Západu bolo sólo *Frontier* (1935, hudba Louis Horst), v ktorom si po prvýkrát pozvala k scénickej spolupráci sochára Isamu Noguchiho. Koncom 30. rokov sa objavili nové vplyvy,

³ Najstaršia profesionálna škola, ktorá je ako jediná na svete zameraná výlučne na techniku a repertoár M. Graham. Bola založená v roku 1926, výučbu vedú bývalí členovia Martha Graham Dance Company, ktorí trénovali so samotnou zakladateľkou alebo s tanečníkmi prvej generácie. Škola ponúka denné programy pre všetky úrovne tanečného vzdelávania od začiatočníkov – Teens Graham; cez stredne pokročilých až profesionálnych tanečníc – Professional Training Programs; ďalej pre rýchle napredovanie – Intensives; pre verejnosť Open Classes. Kurzy sú prepojené s teóriou, pedagogikou a ďalšími príbuznými disciplínami. Špecifických vzdelávacích programov sa okrem tanečníc môžu zúčastniť aj interpreti iných umeleckých žánrov, ktorí majú ambíciu prostredníctvom tejto techniky zlepšiť svoj javiskový prejav.

ktoré výrazne zmenili jej smerovanie a formovanie pohybového slovníka. Asi najväčšiu zmenu spôsobil príchod mužského elementu do dovtedy čisto ženskej tanečnej skupiny. Následkom toho sa M. Graham musela zamerať na hlbšiu charakterizáciu postáv a prepracovať vzťahy v partnerských tancoch. Prvým mužom bol Eric Hawkins, vďaka ktorému tiež začala chápať a objavovať výhody klasického tanca (Letenajová 2010, s. 35-37). Mužský element na javisku prvýkrát uviedla v diele *American Document* (1938 – hudba Ray Green, prerobená verzia 1989 – hudba John Coriglian). Vzniklo ako reakcia na rastúcu silu fašizmu v Európe, obsahovalo aj hovorené slovo – texty z Deklarácie nezávislosti, Proklamácie emancipácie, ale aj básne Walta Whitmana (Kisselgoff 1989, online).

Protiklady mužského a ženského pohybu následne skúmala v diele *Letter to The World* (1940, hudba Hunter Johnson), inšpirovanom životom Emily Dickinsonovej (Terry 1998, online). V *Deaths and Entrances* (1943, hudba Hunter Johnson) rozoberala príbeh sestier Brontëových, zobrazovala temnú reflexiu ľudského utrpenia, smútku a boja žien za seberealizáciu, v rámci obmedzení vychádzajúcich z konvencie a tradícií. Obdobie tvorby inšpirovanej americkou históriou zavŕšila dielom *Appalachian Spring* (1944, hudba Aaron Copland, scéna Isamu Noguchi). Príbeh bol o mladomanželoch, zasadený do obdobia osídľovania Ameriky, ktorý začínajú novú, spoločnú cestu. V ďalšej tvorivej etape nachádzala inšpiráciu v mytologických príbehoch, napríklad *Cave of the Heart* (1946, hudba Samuel Barber, scéna Isamu Noguchi) – príbeh Medey, ktorá sa aj napriek temnej a brutálnej povahe anti-hrdinky/čarodejky, dokáže zmeniť skrz očisty ohňom. Toto tanečné dielo bolo psychologickou štúdiou ničivých síl lásky a temných vášní, ktoré strážia ľudské srdce, zvinuté ako had pripravený zasiahnuť pri nečakanom útoku. *Errand into the Maze* (1947, hudba Gian Carlo Menotti, scéna Isamu Noguchi) bol duet postavený pre samotnú Marthu Graham a tanečníka Marka Rydera. Príbeh o Ariadne, v ktorom prezentovala strach z nepoznaného v postave podobnej minotaurovi. Dielo *Night Journey* (1947, hudba William Schuman, scéna Isamu Noguchi) predostieralo príbeh o tébskom kráľovi Oidipovi (Letenajová 2010, s. 40-42).

V 50-tych rokoch sa Martha Graham Dance Company stala popredným reprezentantom americkej kultúry – 1954 európske turné, 1956 ázijské turné. V roku 1957 natočil Peter Glushanok videodokument *A Dancer's World*, ktorý Grahamová sama komentovala. Odkryla v ňom filozofiu svojej tvorby a zdôvodnila potrebu vývoja tanečnej techniky (Blakeslee 2010, online). Vrcholným dielom tohto obdobia bola veľkoplošná dráma *Clytemnestra* (1958, hudba Halim El-Dabh, scéna Isamu Noguchi). Celovečerné dielo vychádzajúce z Aischilovej Orestey, ktoré rozpráva udalosti z pohľadu Clytemnestry, pomstychtivej kráľovnej Mykén.

V titulnej úlohe sa objavila 64-ročná M. Graham s uchvacujúcou dramatickou silou svojej viac hereckej, ako tanečnej interpretácie (Ross 1973, s. 12,13). V 60-tych rokoch sa začali v modernom tanci objavovať nové tendencie, ktoré kontrastovali s jej psychoanalytickým prístupom k pohybu. Aj napriek novej estetike si so svojou tanečnou skupinou udržala rešpekt a naďalej reprezentovala kultúru USA (Craine 2002, s. 120,121). Svojich tanečníkov si veľmi vážila a vo viacerých dielach oslavovala ich talent, napríklad *Acts of Light* (1981, hudba Carl Nielsen) – inscenácia nemá žiadne divadelné ozdoby, tanečník je jednoducho prostriedok komunikácie s divákom (Graff, online).

TANEČNÁ TECHNIKA MARTHY GRAHAM

Špecifikom pre Grahamovú bolo, že neoddeľovala tréning a vyučovacie hodiny od choreografickej činnosti (Sorell 1967, s. 190). Postupom času však začala fixovať systém a formu tréningu. Objavovanie nových výrazových možností v pohybe bolo viazané na jej osobnú interpretačnú skúsenosť, k čomu neskôr skrz interakciu na vyučovacích hodinách prispievali aj jej študenti. Okrem svojho štúdia pedagogicky pôsobila aj na Eastman School of Dance and Dramatic Action v Rochesteri, Neighborhood Playhouse School of The Theatre v New Yorku, Julliard School of Music, na večerných kurzoch v Duncan School, na letných festivaloch v Bennington College vo Vermonte, ale aj vo viacerých baletných štúdiách (Terry 1998, online). V rokoch 1929 – 1930 boli jej hodiny už jasne konštruované, často sa na nich experimentovalo s pohybom, obsahovali zjednodušené prvky z choreografického materiálu, kondičné cvičenia, ktoré vyžadovali technický rast skupiny.

Tanečnú techniku Marthy Graham charakterizujú aj teoretické východiská vyplývajúce z filozofického chápania pohybu na fyzicko-kinestetickú úroveň. Základný princíp, ktorý aplikovala, vychádzal zo všeobecnej podstaty moderného tanca – vzťah k podlahe. Podlaha symbolizovala Zem, teda partnera, s ktorým tanečník spolupracuje, a ktorého využíva vo svoj prospech (Kassing, 2017, s. 169,170). Každá hodina preto začínala na podlahe, všetky prípravné cvičenia sa precvičovali v sede, v ľahu alebo v kľaku a slúžili na získanie kontroly nad torzom/trupom. Zaoberala sa aj postavením tela, pričom kládla dôraz na energiu Kundalini – chrbtica ako štruktúrna opora tela, priamočiare smerovanie energie po vertikálnej línii cez oba koncové body chrbtice (Letenajová 2010, s. 40-42). Graham považovala tanec za dynamický proces a prirovnávala ho k životu, v ktorom je primárnym pohybom dýchanie. Príznačným pre jej tanečnú techniku sa stal princíp pohybu, ktorý bol založený na **kontrakcii a uvoľnení** – **contraction/release**, teda dynamicky zvýraznených

fázach dýchania. Pri kontrakcii nepovažovala výdych za pasívny dej ale za výraznú dynamickú akciu, ktorá aktivizuje všetky expiračné svaly a ovláda celý trup tanečníka. Pohyb vychádza z aktívneho centra umiestneného v panve, čo bolo jedinečným a podstatným prínosom pre tanec 20. storočia (Martin 1970, s. 154). Graham neskôr objavila veľké výrazové možnosti v **špirále** – otáčavom pohybe torza okolo svojej osi. Princíp špirály sa v cvičeniach v stoji premietol do kontra laterálnej opozície, ktorá bola inšpirovaná prirodzeným vyvažovaním tela (ako pri bežnej chôdzi). Hoci na začiatku odmietala techniku klasického tanca, neskôr niektoré cvičenia a prvky z tejto techniky zaradila do tréningu, nakoľko výrazne rozvíjali plasticitu dolných končatín (Legg 2012, s. 68-78). Terminológia bola inšpirovaná imagináciami z bežného života alebo zo sveta zvierat a prírody (prosby – pleadings, prskavky – sparkling, pozícia mušle – shell position), biomechanickej charakteristiky, rytmického členenia (cvičenia na šesť) a označenia v repertoári (cave turn – rotácia). Štruktúra hodín sa delila do troch základných skupín: Floor work – cvičenia na podlahe; Center work – cvičenia na mieste v stoji; Travelling, Across the floor – cvičenia v priestore. Každá časť tanečného tréningu – na zemi, v stoji, v priestore, musela byť časovo vyrovnaná a adekvátne rozdelená (Letenajová 2010, s. 40-42). Martha Graham verila, že na to, aby bol tanečník dobrý, musí roky zdokonaľovať svoje telo disciplinovanou a odovzdanou prácou. Zdôrazňovala, že vďaka technike môže dosiahnuť tri základné ciele: slobodu, spontánnosť, jednoduchosť, a až potom by mal rozvíjať svoju kreativitu (Zsilleová 2018, online).

ZÁVER

Martha Graham vytvárala svoje tanečné diela s dôrazom na všetky jeho aspekty – tanec, hudba, dej, scénické spracovanie a kostýmy. Za svoju jedinečnú a tvorivú genialitu získala množstvo významných ocenení: Tanečnica jedného storočia – 1998, Národný poklad USA – 1976, Národná medaila umenia USA – 1985 (Biography, online). Bola výraznou osobnosťou, nielen vďaka svojmu tanečnému a choreografickému talentu, ale najmä preto, že dokázala inšpirovať celé generácie tanečníkov ako pedagóg. Po odchode z javiska vo veku 75 rokov, dozerala predovšetkým na vyučovanie v škole, pričom koordinovala cvičenia, ktoré nesmeli chýbať v žiadnom tréningu (Shurr 1949, s. 10). Vytvorila ešte ďalších 27 choreografií, no už v nich netancovala. Martha Graham zomrela v apríli roku 1991 ako 96-ročná.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. *Biography*. [online]. American Ballet Theatre. [cit. 2021-08-26]. Dostupné na internete: <https://www.abt.org/people/martha-graham/>
2. BIOGRAPHY.COM EDITORS. 2014. *Martha Graham*. [online]. [cit. 2021-08-26]. Dostupné na internete: <https://www.biography.com/performer/martha-graham>
3. BLAKESLEE, D. 2010. *A Dancer's World (1957) - #406*. [online]. [cit. 2021-08-26]. Dostupné na internete: <http://criterionreflections.blogspot.com/2010/12/dancers-world-1957-406.html>
4. CRAINE, D. 2002. *The Oxford Dictionary of Dance*. Oxford: Oxford University Press, 2002. 527 s. ISBN 0-19860-400-9
5. GRAFF, E. *Acts of Light*. [online]. [cit. 2021-08-26]. Dostupné na internete: <https://marthagraham.org/repertory/>
6. JENKINS, T. *Louis Horst*. [online]. [cit. 2021-08-26]. Dostupné na internete: <https://www.sutori.com/story/louis-horst--fRQMqiGGxvDUWhrEwBfzBL6N/>
7. KASSING, G. 2017. *History of dance*. New York: Human kinetics, 2017. 306 s. ISBN 978-1-4925-3669-7
8. KISSELGOFF, A. 1989. *Graham Reinvents Her American Document*. [online]. [cit. 1989-10-05]. Dostupné na internete: <https://www.nytimes.com/1989/10/05/arts/review-dance-graham-reinvents-her-american-document.html/>
9. KUBICOVÁ, I. 1986. *Úvod do histórie moderného a džezového tanca*. Bratislava: Osvetový ústav, 1986. 47 s.
10. LEGG, J. 2012. *Introduction to modern dance techniques*. New York: Dance horizons Inc, 2012. 272 s. ISBN 978-0-8712-7325-3
11. LETENAJOVÁ, O. 2010. *Tanečná technika Marthy Grahamovej, jej formovanie a didaktika*. Bratislava: Orman, 2010. 87 s. ISBN 978-80-89439-06-5
12. MARTIN, J. 1970. *John Martin's Book of The Dance*. New York: Tudor Publishing Company, 1970. 192 s. ISBN 8148-0164-1
13. ROSS, N. W. 1973. *The Notebooks of Martha Graham*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1973. 464 s.
14. SHURR, G. 1949. *Modern dance, techniques and teaching*. New York: The Ronald Press Publishing, 1949. 191 s.
15. SORELL, W. 1967. *The Dance through the ages*. Veľká Británia: Thames and Hudson Ltd., 1967. 304 s.

16. TERRY, W. 1998. *Martha Graham, American dancer*. [online]. [cit. 2021-08-26].
Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/biography/Martha-Graham>
17. ZSILLEOVÁ, M. 2018. *Tanečné konzervatórium Evy Jaczovej ako prvé na Slovensku zakúpilo licenciu na choreografiu Marthy Graham*. [online]. [cit. 2021-08-26].
Dostupné na internete: <https://www.zenyvmeste.sk/tanecne-konzervatoriu-evy-jaczovej-pouziva-ako-prve-na-slovensku-techniku-marthy-graham>

Contact

Mgr. art. Zuzana Hubinská, PhD.

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Slovensko

zhubinska@ukf.sk